

Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích

Cech kovářů, kolářů a bečvářů Město Touškov

(1666) 1668

Inventář

EL NAD č.: 490

AP č.: 349

Mgr. Eva Němečková, Ph.D.

Plasy 2017

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	5
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	8
-------------------------	---

Inventární seznam	9
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Archiválie nacházející se v tomto fondu vznikly z činnosti původců: Cech kovářů a kolářů v Městě Touškově – Schmied- und Wagnerzunft in Stadt Tuschkau (1666–1668) a Cech kovářů, kolářů a bečvářů v Městě Touškově – Schmied-, Wagner- und Büttnerzunft in Stadt Tuschkau (1668).

Cechy vznikaly ve střední a západní Evropě již od konce 11. století. Do Čech byla tato instituce s největší pravděpodobností přinesena německými kolonizátory nejpozději ve 13. století. Nejstarší doklad existence cechu v Čechách pochází z roku 1318, kdy byly potvrzeny artikule pražským krejčím. Cechy vznikaly nejdříve v předních královských městech, následně se šířily do venkovských královských měst a z nich do poddanských. Mezi prvními byly zakládány cechy tzv. silných řemesel, tedy běžné denní spotřeby, jako jsou řemesla potravinářská, oděvní či textilní a kožedělná. V menších městech, ať královských nebo poddanských, se méně početná řemesla často spojovala do tzv. sdružených cechů. Jednalo se zpravidla o řemesla navzájem si podobná (tesaři a truhláři, pekaři a perníkáři atd.), nebo jejichž výrobní procesy na sebe navazovaly (pekaři a mlynáři, koželuzi a ševci atd.).

Cech můžeme chápat jako řemeslnickou korporaci, jejímiž členy museli být všichni řemeslníci, a vznikl tehdy, když si příslušníci určitého řemesla začali činit nárok na to, aby jejich společenství získalo vliv i v živnostensko-politické oblasti. Kromě toho se cechy staraly o duchovní život svých členů a zaštiťovaly charitativní aktivity řemeslníků. Každý člen cechu tak měl zajištěno právo na určité příspěvky v případě, že by kvůli nemoci nemohl vykonávat řemeslo, dále měl zaručen cechovní pohřeb. V neposlední řadě cech přispíval na místní kostel (ve větších městech cechy vlastnily oltáře), na chudé do špitálů nebo pomáhal spřáteleným cechům v případě živelních pohrom.

Cech měl jednotnou hierarchii. Na spodní úrovni stáli učedníci, kteří si teprve osvojovali řemeslo. Po předepsané době zhodnotili mistři, jestli chlapci řemeslo zvládli. Tím se vyučili a stali se z nich tovaryši. Ti mohli pracovat u mistra a pomáhat mu se zakázkami, případně se vydat na zkušenou neboli vandr. Nejvýše stáli cechovní mistři. Na ně byly kladeny největší nároky, jak finanční, kvalitativní, tak i morální. Z mistrů pak byli voleni cechovní starší, kteří reprezentovali cech navenek (jednali s představiteli města, hájili zájmy členů cechu), předsedali cechovní samosprávě, byli zodpovědní za cechovní pokladnici a v ní uložené insignie, artikule, knihy, peníze a osobní doklady členů cechu.

Cech se řídil artikulemi, které upravovaly všechny aspekty cechovního života – od náboženství, chování, přes přijímání nových učedníků a mistrů, po ryze výrobní problémy (kolik lze vyrobit a prodávat na trhu, jaké zboží je možno vyrábět, kolik může mít mistr zaměstnanců atd.). Artikule byly většinou vypracovány samotným cechem nebo převzaty od jiného cechu a následně potvrzovány vrchností.

Krizovým momentem se pro cechy stal rozmach manufaktur na přelomu 17. a 18. století a následná industrializace v 19. století. Některých oborů se vznik manufaktur zásadně nedotkl, nejvíce na něj doplatila především textilní a kovozpracující řemesla. Cechy byly soudobými ekonomy kritizovány pro svoji zkostnatělost a lpění na tradicionalistických postupech. Proto byl už v roce 1731 vydán Generální cechovní patent a o osm let později (1739) Generální cechovní artikule. Dle nich byly cechy rozděleny podle velikosti měst do čtyř tříd a v rámci jednotlivé

kategorie se sjednotily nejen jejich artikule, ale také poplatky. V takové podobě cechy v českých zemích existovaly až do poloviny 19. století, kdy bylo císařským patentem č. 227 říšského zákona ze dne 20. prosince 1859 cechovní sdružení s účinností od 1. května následujícího roku zcela zrušeno. Jakousi náhradou za cechy se stala řemeslná živnostenská společenstva, která převzala část cechovních pravomocí.

Město Touškov leží u brodu přes řeku Mži na jednom rameni tzv. norimberské stezky. Poprvé bylo zmíněno v zakládací listině kladrubského kláštera, což je falzum z počátku 13. století, hlásící se do roku 1115. K roku 1231, resp. 1239, je v kupních smlouvách uváděno jako trhovná ves, kterou získal kladrubský klášter. Tamní nově vzniklé proboštví (1245) patřilo mezi kladrubská nejbohatší. V roce 1288 se o Touškovu hovoří jako o trhovém městě.¹ Díky výhodné poloze se již záhy stalo sídlištěm většího významu. Negativní vliv na jeho další rozvoj mělo založení královského města Plzně, které se stalo novým ekonomickým střediskem regionu. Do vývoje města zasáhly také husitské války. Zikmund Lucemburský připsal klášterní berně Vilému z Nečtin za jeho služby a válečné náklady. Opat však neměl potřebnou sumu peněz, proto mu dal do zástavy vedle dalších majetků i Město Touškov. Od té doby až do roku 1652 patřilo město šlechtě.

Obrat k lepšímu nastal za správy pánů z Gutštejna. Burian II. vymohl roku 1472 od krále Vladislava Jagellonského privilegium, v němž je Město Touškov nazýváno městečkem a zřizuje zde každou středu týdenní trh.² V roce 1543 vyprosil jeho tehdejší vlastník Petr z Roupova na Ferdinandu I. povýšení na městečko, a ve kterém dále zavedl dva osmidenní jarmarky, a to na den sv. Jana Křtitele (24. květen) a druhý čtvrtek v postu (únor–březen). Kromě toho bylo řemeslníkům povoleno svobodně se usazovat a vést živnost. Konkrétně jsou zde jmenováni pekaři, řezníci, sladovníci, kraječi sukna, soukeníci, kováři, zámečníci, krejčí a ševci. V roce 1562 schválil Ferdinand I. propůjčení artikulí plzeňských hrncířů zdejšímu cechu.³

V následujícím období postihly městečko živelní pohromy. Kvůli zapojení vrchnosti do stavovského odboje se stalo předmětem konfiskací a dohadů o vlastnictví. Od počátku 17. století klesal počet obyvatel. Profesionální složení touškovského obyvatelstva částečně přibližuje M. Walterová, která uvádí, že na počátku 17. století zde byli zastoupeni ve větší míře krejčí, pekaři, řezníci a kováři. Další profese pouze sporadicky. Město také pronajímalo masné krámy. V roce 1620 dostali bečváři pokutu za jiné vystavení piva, než jim bylo nařízeno, a o tři roky později řezníci za to, že se jejich dobytek pásl „ke škodě obce“.⁴

V roce 1645 byl stav Touškova značně neutěšený. Poškodily ho saské a švédské vpády na konci třicetileté války. Jan Vikart z Vřesovic vydal listinu, kterou upravil dosavadní privilegia. Obec byla povinna platit poplatek z várky piva, kotle pálenky a řezníci ze zabitého dobytka. V postě zřídil trh s vlnou. Poté, co se Touškov dostal zpět do majetku kladrubského kláštera (1652), opat Matouš Roman Platzer pouze snížil placené částky.

Berní rula uvádí v roce 1653 v Městě Touškově čtyři ševce, tři bečváře, dva řezníky, tkalce a po jednom provazníku, pekaři, mydláři, sládku, koláři, kováři a krejčím. Přestože

¹ EMLER, Josef (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II.* Praha, 1882, č. 1438, s. 619.

² HAAS, Antonín (ed.). *Codex iuris municipalis IV./2.* Praha : ČSAV, 1960, č. 422, s. 149.

³ WALTER, Jan. *Město Touškov.* Město Touškov : Městský úřad Město Touškov, 1993, s. 13.

⁴ WALTEROVÁ, Martina. *Město Touškov na počátku 17. století* [tiskem nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň : Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Katedra historie, 1998, s. 73 a 90.

Touškov prodělal ve druhé polovině 17. století několik ničivých požárů a jiné pohromy, městská společnost se stabilizovala. Tereziánský katastr již v Touškově zachycuje šest pekařů, čtyři řezníky, ševce, krejčí, tři hrnčíře, tkalce, dva kováře, bečváře, truhláře a barvíře. Ostatní profese měly jednoho zástupce. Marie Terezie následně v roce 1761 přesunula dosavadní jarmarky na svatodušní pondělí (květen–červen) a na den sv. Michaela (29. září).

Po zrušení kladrubského kláštera Josefem II. roku 1785 se Město Touškov dostalo do držení Jana Josefa Erbena, který vymohl roku 1793 na Františku I. zřízení dobytčích trhů konaných každý čtvrtek. František I. ještě v roce 1832 rozšířil jarmarky o další dva (čtvrtek po slavnosti Božího těla a první čtvrtek po Františku Serafinském). Podle J. Waltera navštěvovalo v první polovině 19. století zdejší jarmarky přes 600 kupců.⁵

Cech kovářů, kolářů a bečvářů v Městě Touškově byl vytvořen sloučením dvou cechů. V roce 1666 zažádali kováři a koláři o výtah (opis) artikulí od stejného cechu z Plzně. Ti jim je 16. listopadu téhož roku poskytli. Následujícího roku zažádali nejspíše bečváři (je nepravděpodobné, že by byla listina opět pro kováře a koláře) o artikule cechu z Dobřan, který jim je vydal 6. ledna 1667. Bohužel tato listina se nedochovala, ani v opisu.

Dne 23. srpna 1668 pak předstoupili představení společného cechu kovářů, kolářů a bečvářů Ondřej Heintz, Tomáš Šlampa, Matěj Rádl a Jan Kronig před kladrubského opata Celestýna a převora Edmunda, předložili obě statuta a žádali o jejich schválení. Toho roku vznikl spojený cech všech tří řemesel, který pravděpodobně navazoval na cech kovářů a kolářů. Není zcela jasné, co vedlo k jejich sloučení. Možná kvůli úbytku obyvatelstva po třicetileté válce došlo i ke snížení počtu řemeslníků a jednotlivá řemesla neměla dostatek členů pro obnovení svého samostatného cechu. Církevní hodnostáři k tomu nic nenamítali, naopak artikule doplnili o dvě další ustanovení. Z cechovních materiálů není možné určit zánik cechu ani případné založení živnostenského společenstva.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

V době existence cechů bývaly jejich důležité písemnosti ukládány v cechovní truhlici, kterou si předávali cechmistři. Po ukončení činnosti cechů přebírala jejich agendu nově vzniklá živnostenská společenstva. Není jasné, zda tomu tak bylo i v tomto případě. Obě listiny byly do Státního okresního archivu Plzeň-sever delimitovány 7. června 1972 z Archivu města Plzně, č. přírůstku 380 (OA 274/72).

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Pořádání a inventarizace proběhly na základě vyhlášky č. 645/2004 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, dále bylo přihlédnuto k současným pravidlům pro zpracování archivního materiálu (Metodické návody a instrukce pro zpracování archivního materiálu. SAP X, 1960, č. 2, s. 215–310), k Metodickému pokynu ředitele SOA v Plzni pro zpracování archiválií a tvorbu archivních pomůcek č. j. SOAP/006-0767/2010 včetně jeho dodatku č. j. SOAP/060-1300/2014

⁵ WALTER, Jan. *Město Touškov*. Město Touškov : Městský úřad Město Touškov, 1993, s. 20–26.

a k Metodickému návodu č. 1/2013 odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra, kterým se vydávají nová základní pravidla pro zpracování archiválií.

Archivní fond obsahuje dvě listiny cechovních artikulů z let 1666 a 1668 o rozsahu 0,10 bm. Listina inv. č. 1 je uvedena jako prius, protože se s největší pravděpodobností jednalo o předchůdce původce. Bečváři byli nejspíše inkorporováni do cechu kovářů a kolářů.

Během generální inventury byla k 4. dubnu 2013 upřesněna metráž fondu. Jazykem archiválií je čeština. Stav archiválií je vyhovující. V roce 2001 byla listina inv. č. 1 restaurována v SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně. Ošetřeno bylo i dřevěné pouzdro přivěšené pečetě. I přes konzervátorský zásah se nepodařilo zabránit odlupování inkoustu a nečitelnosti částí textu. Listina inv. č. 2 byla taktéž restaurována (1955). Fond je dochován mezerovitě. Přestože jsou k dispozici cechovní artikule, chybí ostatní cechovní písemnosti, které by dokumentovaly dodržování výše uvedených předpisů nebo jejich vývoj.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Archivní cechovní materiály mají vysoký výpovědní potenciál. Mohou pomoci nahlédnout do fungování společnosti a odhalit vzájemné sociální vazby. Záleží ovšem na komplexnosti fondu, stavu jeho dochování a časovém rozsahu. Cechovní artikule z archivního fondu Cech kovářů, kolářů a bečvářů Město Touškov (inv. č. 1) nám poskytují částečné informace o povinnostech nových členů cechu – např. co musel zhotovit za mistrovský kus nebo výše poplatků. Přínosná jsou ustanovení týkající se okolních lesů, úhrady dlužných částek a obecně cechovního života (schůze, pohřeb). Ve druhé listině (inv. č. 2) je pouze doplněno, aby nebyl přijímán nikdo bez zachovacího a výhostního listu (nebo jiného povolení vrchnosti).

V. Záznam uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Archivní fond Cech kovářů, kolářů a bečvářů Město Touškov uspořádala a inventář k němu sepsala v červnu 2016 ve Státním okresním archivu Plzeň-sever se sídlem v Plasích Mgr. Eva Němečková, Ph.D. Čistopis archivní pomůcky byl vypracován a schválen v srpnu 2017.

V Plasích 16. 8. 2017

.....
Eva Němečková

Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura

- DOSKOČILOVÁ, Marie. *Berní rula sv. 23. Kraj Plzeňský*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1952.
- EMLER, Josef (ed.). *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II*. Praha, 1882.
- HAAS, Antonín (ed.). *Codex iuris municipalis IV./2*. Praha : ČSAV, 1960.
- CHALUPA, Aleš – LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef – RAJTORAL, František. *Tereziánský katastr český, svazek 3*. Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra, 1970.
- JANÁČEK, Josef. *Přehled řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha : SPN, 1963.
- KUTNÁ, Eliška. *Cech řeznický královského města Plzně* [tiskem nepublikovaná bakalářská práce]. Plzeň : Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Katedra historie, 2014.
- NĚMEČKOVÁ, Eva. *Cechy královských měst severozápadních Čech v raném novověku* [tiskem nepublikovaná disertační práce]. Ústí nad Labem : Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Katedra historie, 2015.
- PELANT, Jan. *Města a městečka západočeského kraje*. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1984.
- WALTER, Jan. *Město Touškov*. Město Touškov : Městský úřad Město Touškov, 1993.
- WALTEROVÁ, Martina. *Město Touškov na počátku 17. století* [tiskem nepublikovaná diplomová práce]. Plzeň : Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni, Katedra historie, 1998.
- WINTER, Zikmund. *Dějiny obchodu a řemesel v Čechách v XV. a XVI. století*. Praha : Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.
- TÝŽ. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách*. Praha : Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratek

AP	archivní pomůcka
bm	běžný metr
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
evid. jedn. č.	evidenční jednotka číslo
inv. č.	inventární číslo
lio	listina do roku 1850
MV	Ministerstvo vnitra
OA	Okresní archiv
ř. z.	říšský zákoník
SAP	Sborník archivních prací
Sb.	Sbírka zákonů a nařízení
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Evid. jedm. č.
------------	-------	-------------------

I. Listiny do roku 1850

1	<p>1666, listopad 16., Plzeň
Starší přísežní cechmistři a jiní mistři poctivých
řemesel kovářského a kolářského města Plzně
vydávají své artikule mužům, cechmistrům
i jiným mistrům řemesla kovářského a kolářského
v Městě Touškově.
Orig. perg. 57 x 71 – 7,6 cm, čes., pečeť přivěšená
na žlutočerné tkanici</p>	lio 1
2	<p>1668, srpen 23., Kladruby
Opat Celestýn, převor Edmund a celý konvent
kladrubského kláštera na žádost Ondřeje Heintze,
Tomáše Šlampy, Matěje Rädla a Jana Kroniga
potvrzují předložené artikule (inv. č. 1 a ztracená listina
z r. 1667 z Dobřan) a doplňují je o dva články.
Orig. perg. 30 x 25 – 3,5 cm, čes., dvě přivěšené
pečeti (opat, druhá pouze pouzdro) na stuhách</p>	lio 2

Název archivní pomůcky:	Cech kovářů, kolářů a bečvářů Město Touškov
Značka archivního fondu:	CKKB Město Touškov
Časové rozmezí:	(1666) 1668
Počet evidenčních jednotek:	2 (2 listiny do r. 1850)
Počet inventárních jednotek:	2
Rozsah v bm:	0,10
Stav ke dni:	16. 8. 2017
Zpracovatel archivního fondu:	Mgr. Eva Němečková, Ph.D.
Zpracovatel archivní pomůcky:	Mgr. Eva Němečková, Ph.D.
Počet stran:	11
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Martina Matušková dne 16. 8. 2017 – č. j. SOAP/060-317/2017